ВІДГУК

офіційного опонента –

доктора педагогічних наук, професора Ушакової Н.І. – про дисертацію

Гирич Зої Іванівни

з теми **«ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНОЗЕМНИХ ТЮРКОМОВНИХ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНОГО ПРОФІЛЮ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ»,**

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

зі спеціальності – 13.00.02 – теорія та методика навчання (російська мова)

Важливим напрямом розбудови вищої освіти України в контексті світової та європейської інтеграції є підвищення якості підготовки іноземних студентів українських технічних ВНЗ. Окрему групу цього контингенту створюють студенти із тюркомовних країн СНД. Високий рівень мовної підготовки є підґрунтям успішного засвоєння інофонами професійних знань, формування конкурентоспроможної професійної особистості.

На підставі масштабного аналізу науково-методичної розробки методики формування комунікативних умінь названого контингенту, вивчення сучасного стану вирішення проблем навчання нерідної мови авторкою обрано актуальну тему дисертаційної роботи.

Вступна частина дослідження висвітлює зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету дослідження, яка конкретизована в переліку завдань.

Визначення об’єкту та предмету дослідження окреслило межі наукового пошуку, допомогло дисертантові сформулювати загальну та часткові гіпотези, в яких визначено основні напрями наукового пошуку. Найбільш важливими з них уважаємо розвідки щодо специфіки інженерної діяльності, що формує професійне мислення; застосування на практичних заняттях методів і прийомів, що враховують особливості тюркських мов та когнітивні стилі студентів інженерного профілю; здійснення порівняльного аналізу мовних рівнів інженерної комунікації в російській і тюркських мовах.

Провідна ідея та концепція дослідження ґрунтуються на сучасних теоретичних і методичних теоріях у галузі філософії, психології, педагогіки, психолінгвістики та лінгводидактики. Автором застосовано комплекс методів дослідження, що відповідають його тематиці та завданням.

У першому розділі – *«Наукові основи формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови»* виокремлено структуру і зміст комунікативної

компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю; виділено когнітивні і мовні уподобаннями даного контингенту; з'ясовано структуру й аспекти комунікації у сфері інженерної діяльності; російський інженерний дискурс розглянуто як суму інженерних знань та способи їхнього вираження російською мовою; визначено рівні базового портрета мовної особистості фахівця, що дозволило визначити підхід до добору мовного та мовленнєвого матеріалу, який має засвоїти майбутній інженер.

Здатність до письмового й усного спілкування рідною та іноземною мовами належить до ключових компетенцій. Під час навчання мови спеціальності іноземних студентів технічних ВНЗ головним завданням є формування їхньої комунікативної компетенції.

Дисертант розглядає комунікативну компетенцію іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю як складний феномен, що містить когнітивний, мовний, мовленнєвий, предметний / професійний, дискурсивний складники. Для організації мовної підготовки важливим є той факт, що когнітивний та професійний складники комунікативної компетенції мають свої експліцитні реалізації на мовному рівні.

У ході дослідження встановлено, що інженерна комунікація спирається на три компоненти: «інженерний дискурс», «інженерний текст» і «інженерну дійсність». Мовленнєве спілкування на навчально-професійні теми має свої особливості на когнітивному, професійному та мовному рівнях.

У другому розділі – «*Психологічні та психолінгвістичні умови навчання нерідної мови в технічному виші*» здійснено ґрунтовне вивчення особливостей навчання російської мови в умовах нерідного середовища, адаптаційних процесів, психовікових особливостей обраного контингенту. Під час лінгвокогнітивного анкетування визначено когнітивні стилі іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю, що дозволило увести й описати поняття «когнітивний стиль іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю». Як уважає автор, фахівцям інженерного профілю властивий аналітичний когнітивний стиль, основні риси якого схожі з характеристиками, необхідними в інженерній діяльності.

Розгляд психолінгвістичних основ навчання нерідної мови, зокрема проблем взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності виявив, що процес породження мовленнєвого висловлювання в іноземних студентів ускладнюється інтерференцією рідної мови. Доведено, що систему роботи з попередження й подолання інтерференції необхідно будувати, ураховуючи свідоме і несвідоме в навчанні нерідної мови.

У третьому розділі – «*Лінгвістичні передумови формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного*

профілю в процесі навчання російської мови» здійснено порівняльний аналіз мови інженерної комунікації, що має особливості на всіх рівнях – лексичному, морфологічному й синтаксичному – у російській і тюркських мовах. Зіставний аналіз мовних рівнів інженерної комунікації російської та тюркських мов дозволив визначити шляхи методично обґрунтованого викладання російської мови, уточнити критерії добору лексико-граматичного матеріалу, що відбиває специфіку інженерної комунікації.

Методично доцільним уважаємо здійснений автором аналіз наукової літератури, що висвітлює проблеми теорії помилок, їхні причини, лінгвістичні та психолінгвістичні засади класифікації. Цей науковий матеріал є важливим складником побудови методичної системи національно орієнтованого навчання спілкування.

Авторка не оминула увагою й проблеми міжкультурного спілкування, розглянувши лакуни як сигнали перешкод у міжкультурній навчальній комунікації.

У четвертому розділі – *«Лінгводидактичні засади формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови*» здійснено розгляд сучасних тенденцій у лінгвістиці й методиці навчання російської мови як нерідної, визначено основні сучасні підходи до формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю. Цілком обґрунтовано особливу увагу приділено комунікативним потребам як чиннику, що визначає обсяг комунікативної компетенції, рівень володіння мовою, цілі та зміст навчального процесу.

В даному розділі здійснено аналіз основних складників, що визначають процесс мовної підготовки іноземців: підходи, методи та прийоми навчання, закономірності навчання, принципи навчання, засоби навчання, навчальні програми та навчальні посібники, що використовуються у немовних ВНЗ. Авторкою доповнено класифікацію підходів до навчання російської мови як нерідної: професійно зорієнтований і компетентнісний віднесено до групи дидактичних підходів, когнітивно-комунікативний – до інтегрованих підходів, а рівневий – до лінгвістичних підходів. Пріоритетними методами навчання в розробленій методичній системі стали дедуктивний, свідомо-практичний і комунікативний.

Логічним завершенням наукового пошуку є розробка традиційної за структурою, але наповненої специфічним змістом системи мовних і мовленнєвих завдань для формування комунікативної компетенції студентів інженерного профілю, розробка наукових засад організації самостійної роботи названого контингенту.

Рівень комунікативної компетенції тюркомовних студентів визначався за допомогою традиційних тестів визначення рівня володіння російською мовою як іноземною.

Експериментальну перевірку методики формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови здійснено у п'ятому розділі дослідження. Надано докладний опис змісту і структури експериментально-дослідного навчання, представлено організацію всіх етапів педагогічного експерименту, апробацію результатів у вищих навчальних закладах на основі розробленої автором лінгводидактичної моделі формування комунікативної компетенції тюркомовних студентів. Обґрунтовано зміст компонентів моделі: змістового, процесуального, методичного. Автором виділено критерії, показники, а також три рівня (високий, середній і низький) сформованості комунікативної компетенції даного контингенту. Експериментальну роботу традиційно проведено в три етапи. На першому здійснено констатувальні зрізи і формування складу контрольної та експериментальної групи. На другому етапі проведено педагогічний формувальний експеримент. На третьому етапі проведено контрольні зрізи, підбито результати формувального експерименту і здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів, які підтвердили ефективність розробленої методики.

Розгляд дисертаційної роботи З.І.Гирич підтверджує, що автором виконано поставлені завдання, верифіковано гіпотезу.

Разом із тим уважаємо за необхідне звернути увагу на деякі недоліки роботи.

1. У тексті дисертації ми не знайшли підтвердження національної орієнтованості тестів, на якій наголошує автор. У ході дослідження використовувались типові тести для визначення рівня володіння російської мовою як іноземною.
2. Підґрунтям побудови запропонованої автором методики є аналіз інженерної комунікації, але він цілком ґрунтується на дослідженнях Т. Васильєвої, І. Авдєєвої, Г. Льовиної. Навіть в описі авторської моделі присутні посилання на цих авторів (с. 403 – 409). Модель, що є метою дослідження, мала б бути створена на базі авторських міркувань. Крім того, модель формування комунікативної компетенції іноземних студентів інженерного профілю за програмою експериментальної методики (табл. 5.7, с.383) є переліком вимог до рівня сформованості комунікативної компетенції, але не демонструє, яким чином його можна досягти.

3. Відповідно до розробленої методики автором запропоновано принцип комплектування груп за національними (мовними) ознаками студентів. Але національно-орієнтоване навчання мови є ефективним на етапі введення нового матеріалу, роз'яснення складних явищ іноземної/нерідної мови, а на етапі активізації мовленнєвих умінь мононаціональний склад групи скоріше заважає, ніж допомагає. Тому виділення тюркомовних студентів у самостійний контингент, окрім позитивної, має негативну сторону: спілкування тільки з носіями рідної мови звужує можливості вдосконалення комунікативних умінь. Крім того, мононаціональний склад груп не завжди можливий з організаційної точки зору, бо студентів розподіляють на групи за спеціальністю. А у багатонаціональній групі студенти не можуть навчатися за двома програмами.
4. Запропонована методика розроблена відповідно до наказу №260, що був скасований. Зараз уведено в дію інший наказ (№ 997 від 18.08 2016). Кількість аудиторних годин, що визначається наказом №260, і є основою роботи, не може бути застосована у кредитній системі, тому що іноземці мають отримувати диплом із певною кількістю кредитів, яка не може бути перевищена. Оволодіння іноземцями мовою має відбуватись за рахунок годин, що передбачені для вивчення українськими студентами іноземної мови, української мови, дисциплін вільного вибору. Тому використання методики З.І. Гирич потребуватиме методичної та організаційної корекції.
5. Нажаль, тема коригувальних курсів, які є необхідною складовою навчального процесу на 1 курсі, не знайшла висвітлення у даному дослідженні. Наприклад, варто було б звернути увагу на дисертацію І.М. Шульги «Методика адаптивно-коригувального тренінгу з російської мови для іноземних студентів немовних спеціальностей», що була захищена в цій раді. У дисертації саме вирішуються проблеми недостатньої підготовки студентів 1 курсу із мови навчання та їхньої академічної адаптації до умов конкретного ВНЗ.
6. Є певні зауваження щодо оформлення роботи: повтори абзаців, граматичні помилки (с.14, 15, 18, 23, 26, 36, 37, 39, 55, 41, 57, 59 і т.д.) і стилістичні огріхи (с. 7, 28, 31, 40, 41, 57, 69, 120 і т.д.) тощо.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження З.І. Гирич «*Теорія і методика формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови*» присвячено вирішенню актуальної наукової проблеми. Роботу виконано на

високому науково-методичному рівні, її результати відображено в достатній кількості публікацій, зокрема монографії. Автореферат повністю відображає зміст, результати і висновки з дослідження.

Методичну концепцію здобувача упроваджено у навчальний процес вищої школи. Результати експериментального навчання доводять ефективність запропонованої методики.

Зроблені зауваження не зменшують науково-методичної цінності роботи, а можуть бути використані для подальшого дослідження проблеми.

Дисертація Гирич Зої Іванівни «*Теорія і методика формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови*» відповідає вимогам п.п. 9-10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (російська мова).

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри мовної підготовки
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна Н.І.Ушакова